

Sinterklaasgebruiken in Vlaanderen

Lieven Dehandschutter, voorzitter Sint-Nicolaasgenootschap Vlaanderen

De hedendaagse sinterklaasgebruiken in Vlaanderen zijn nagenoeg uitsluitend beperkt tot de kinderfeesten in aanloop tot en op 6 december. Van de kerkelijk-religieuze heiligenverering en van zijn patronaat over talrijke ambachten en gilden is bijna niets meer overgebleven. Tot de schaarse uitzonderingen behoren b.v. de vrijdagse kindergebedsdienst op of voor 5 december in de Sint-Nicolaaskerk in Sint-Niklaas en de Sint-Nicolaasomweg van de Gilde van de Heilige Nicolaas op de eerste maandag na 6 december in de Sint-Martinuskerk in Aalst. Van het zomerfeest van Sint-Nicolaas op 9 mei is zelfs de herinnering helemaal uitgestorven. In Sint-Niklaas weet men niet eens meer dat de meikermis wellicht daaruit is ontstaan.

1. Sint-Maartens- en sinterklaasgebieden

Vlaanderen telt 6 miljoen inwoners, maar niet overal fungeert Sinterklaas (1) 's winters als – enige – kindervriend. In zowat 1/5 van de Vlaamse gemeenten kent men als geschenkenbrenger ook Sint-Maarten, die op 11 november gevierd wordt (2). In de streken rond Ieper (West-Vlaanderen) en Aalst (Oost-Vlaanderen) – niet toevallig twee regionale centrumsteden met een Sint-Martinuskerk – is Sint-Maarten zelfs de enige kindervriend. Het bestaan van Sinterklaas is er enkel gekend via de televisie en de handelspubliciteit. In Mechelen en omgeving (provincie Antwerpen), in het noorden en het midden van de provincie Limburg en in een aantal geïsoleerde gemeenten met een Sint-Martinuskerk bestaan er zowel rond Sint-Maarten als rond Sinterklaas kindergebruiken.

De kaart van de ‘Sint-Maartens- en Sinterklaasgebruiken in Vlaanderen’ is een tweedimensionele kaart. Driedimensioneel kan men stellen dat – door de media – Sinterklaas nu in heel Vlaanderen bekend is, maar dat er rond zijn figuur in de zgn. Sint-Maartensgebieden geen ‘beleving’ is. Interessant om aan te stippen, is dat er vroeger op bepaalde plaatsen nog een andere horizontale grens bestond, nl. een sociale: bv. in Dendermonde kwam Sinterklaas bij de kinderen van de burgerij en Sint-Maarten bij de arbeidersklasse.

2. Het ‘geloof’

In de zgn. sinterklaasgebieden ‘geloven’ de meeste kinderen tot de leeftijd van maximum acht – soms negen – jaar ook zij die thuis of op school niet katholiek worden opgevoed – vast dat Sinterklaas écht bestaat. Slechts een zeer beperkt aantal ouders kiest er, op grond van levensbeschouwelijke of pedagogische opvattingen, bewust voor om hun kinderen buiten de sinterklaastraditie te houden. De ‘gelovige’ kinderen zijn ervan overtuigd dat Sinterklaas in Spanje woont en dat hij iedere winter met Zwarte Piet naar Vlaanderen en Nederland komt om er alle kinderen die hun best hebben gedaan te overladen met speelgoed en snoep. Zij zijn ervan overtuigd dat de Sint, gekleed als een katholieke bisschop, in de nacht van 5 op 6 december met zijn schimmel over de daken rijdt. Achter hem loopt Zwarte Piet, zijn helper die uitgedost is als een moorse knecht, met op zijn rug een zware zak vol geschenken. In de huizen waar de brave kinderen wonen laat Zwarte Piet die door de schouw naar beneden glijden.

Samen met de ontwikkeling van hun rationele vermogens, verzwakt bij kinderen vanaf 5 of 6 jaar het sinterklaasgeloof. Er ontstaan twijfels wanneer zij in een winkelstraat op korte tijd de Sint tweemaal zien, telkens met een andere mantel en mijter. Er wordt getobd over hoe alles ongeschonden door de schouw geraakt. Er rijzen vragen omtrent het feit dat de Sint het klaarspeelt om in één nacht alle huizen te bezoeken. Op de koop toe krijgen ouders van hun kinderen te horen “dat er op school kinderen zijn die zeggen dat Sinterklaas niet bestaat en dat papa en mama stiekem de geschenken binnensmokkelen”.

Kinderen verliezen hun sinterklaasgeloof bruusk of geleidelijk. De eerste wijze is dikwijls pijnlijk en soms zelfs traumatisch. Kinderen voelen zich belogen en bedrogen door hun ouders en iedereen die

ze vertrouwden. Wanneer het proces zich geleidelijk voltrekt, komen kinderen veelal vanzelf achter de waarheid en houden zij er een sterk gevoel van dankbaarheid tegenover hun ouders aan over. De introductie van ‘hulpsinterklazen’ kan daarbij een belangrijk hulpmiddel zijn. Kinderen beseffen dat de ‘echte’ Sinterklaas niet overal kan zijn en aanvaarden dat er mensen zijn die zich als Sint verkleeden om hem te helpen. De volgende stap is dan het inzicht dat ook hun ouders de Sint een handje toesteken, zonder zich te verkleeden. Het proces is voltooid wanneer kinderen ermee instemmen dat de historische Nicolaas lang geleden is gestorven, maar dat mensen zijn voorbeeld belangrijk genoeg vonden dat ze het van generatie tot generatie navolgden.

3. Sinterklaasavond en sinterklaasdag

Op sinterklaasavond (5 december) of op een avond het weekend ervoor zetten de kinderen hun schoentje bij de haard of de kachel. In hun schoentje stoppen ze een wortel, een raap en enkele klontjes suiker voor de schimmel van de Sint. Ernaast leggen ze een zelfgemaakte tekening en een brief met o.m. hun wensen voor Sinterklaas. Speelgoed staat met 64 procent bovenaan het verlanglijstje, gevolgd door snoep met 39 procent (3). Na enkele sinterklaasliedjes te hebben gezongen, gaan zij dan naar bed. Vol spanning en onzekerheid of de Sint wel zal langskomen, slapen ze in.

's Morgens zijn ze al vroeg wakker. Zenuwachtig wachten ze op de toelating van hun ouders om te gaan kijken wat de Sint – die ze niet gezien of gehoord hebben – hen gebracht heeft. Nadat vader of moeder het licht op groen heeft gezet, rennen ze naar de schoorsteen. De schoentjes zijn leeggemaakt, maar de kamer is gevuld met snoep en speelgoed. Typische sinterklaaslekkernijen zijn figuurtjes in chocolade en marsepein, speculaas, mandarijntjes, chocoladen muntstukken in goudkleurig zilverpapier, kleine lettervormige droge koekjes en nikkakjes (kleine ronde droge koekjes met een gekleurde suikerpunt). Het speelgoed lacht hen zonder geschenkverpakking toe. Naast speelgoed brengt de Sint ook kinderboeken en – weze het in afnemende mate – ‘nuttige’ geschenken zoals kleding en schoeisel. Ook kinderen die de waarheid omtrent Sinterklaas reeds kennen, mogen op iets rekenen en kunnen daarom door de ouders gemakkelijk ertoe worden overgehaald om het sinterklaasgeheim te bewaren.

De geschenkenregen eindigt zelden thuis. De kinderen worden nadien ook dikwijls bij hun grootouders verwacht “om te zien of Sinterklaas ook daar voor hen iets gebracht heeft.” Dit verschijnsel verklaart wellicht waarom Sinterklaas langskomt in 60 procent van de gezinnen in België (4).

4. Intredestoet en sinterklaasfeesten

Vijf en zes december vormen het hoogtepunt van de sinterklaastijd, die in Vlaanderen reeds eind oktober begint. In een tijdspanne van zes tot zeven weken worden er dan heel wat initiatieven op het getouw gezet waarin de kinderen Sinterklaas en Zwarte Piet ontmoeten.

In vele steden en gemeenten worden Sinterklaas en Zwarte Piet feestelijk ingehaald. Dit gebeurt tussen eind oktober en eind november. De organisatie van de aankomst of intrede is meestal in handen van het gemeentebestuur, de plaatselijke winkelierscomités en de jeugdverenigingen. Met een koets, te paard of zelfs per trein rijden Sinterklaas en Zwarte Piet de gemeente binnen. In gemeenten die aan een rivier liggen, komen zij meestal per schip toe.

Sinterklaas en Zwarte Piet leggen dan een traject af door de winkelstraten en kinderrijke buurten, met in hun kielzog een bonte stoet, gevormd door muzikanten, verklede groepen die kindersprookjes uitbeelden en soms ook publiciteitswagens van lokale winkeliers. Sinterklaas begroet handwuivend het publiek, terwijl een hele schare Zwarte Pieten snoep rondstrooit. Langsheen het parcours klinken sinterklaasliedjes. De straten zijn bevlagd en versierd, kinderen hebben hun sinterklaasteekeningen achter het venster raam gekleefd en handelaars hebben hun verkoopsruimtes en uitstalramen een sinterklaastintje gegeven. Van de stoet wordt wel eens gebruik gemaakt om kleine kinderen afscheid te laten nemen van hun fopspeen, die aan de Sint wordt overhandigd. De Goedheiligman neemt ook tekeningen en brieven met kinderwensen in ontvangst.

Aan het einde van de stoet worden Sinterklaas en Zwarte Piet in het gemeentehuis of op de Markt toegesproken door de burgemeester en de voorzitter van het winkelierscomité. Zij verklaren dan hoe blij ze zijn dat de Heilige Man hun gemeente niet vergeten is en dat alle kinderen het voorbije jaar braaf zijn geweest en nu vol verwachting uitkijken naar wat de Sint hen bij hen thuis zal brengen. Sinterklaas antwoordt dan dat hij het erg druk heeft en dat hij zich desondanks de moeite heeft getroost de gemeente te bezoeken omdat hij gemerkt heeft dat er vele brave kinderen wonen.

Tot slot neemt Sinterklaas plaats op een zetel of troon, waar de kinderen hem de hand mogen schudden. De Sint kijkt dan even in zijn boek wat hij genoteerd heeft over het gedrag van het kind en als dat goed is – en uiteraard zijn er geen andere kinderen – krijgt het van hem of van Zwarte Piet een snoepje of speelgoedje. Indien nodig voegt de Sint er wel nog een kleine vermaning of aansporing aan toe.

In de daaropvolgende weken vindt het ene sinterklaasgebeuren na het andere plaats.

In zowat alle kleuter- en lagere scholen komen Sinterklaas en Zwarte Piet op bezoek. Meestal doen ze dat in de klassen zelf. De kinderen weten vooraf op welke dag er hoog bezoek is. Ze oefenen sinterklaasliedjes in hebben een tekening of knutselwerkje gemaakt. Wanneer ze gestommel in de gang horen, weten ze dat de kindervrienden in aantocht zijn. Plotseling zwaait de deur open en wordt er strooigoed – dit zijn kleine sinterklaas snoepjes – binnengegooid. Dat is het werk van Zwarte Piet. Even later schrijdt Sinterklaas plechtig de klas binnen. De kinderen verwelkomen hem met een lied. De Sint neemt plaats op een mooi versierde stoel of zetel. Hij roept één na één de kinderen bij zich en gaat in zijn boek na wat er over hen geschreven staat. Hij geeft zijn opmerkingen luidop of fluistert ze het kind in het oor. Daarna krijgt het kind een cadeautje. Veelal is er ook een fotograaf aanwezig, die de ontmoeting van elk kind met de Sint op de gevoelige plaat vastlegt.

Grotendeels volgens hetzelfde scenario worden er ook tal van sinterklaasfeesten georganiseerd door bedrijven, instellingen en verenigingen ten behoeve van de kinderen van het personeel en de leden. De feesten vinden doorgaans plaats op een woensdag-, zaterdag- of zondagnamiddag en gaan gepaard met animatie (bv. een goochelaar). Tot de vaste ingrediënten van de namiddag behoren de koffiekoeken met chocolademelk of frisdrank. Bij christelijk geïnspireerde jeugdbewegingen – maar ook bij vele andere – komt Sinterklaas eveneens op bezoek. Dat gebeurt dikwijls ook nog bij de oudere leeftijdsgroep die niet meer in de Sint geloven in de vorm van een parodie, die soms wel eens ontaardt in een wild gedoe met seksuele toespelingen. Opmerkelijk is dat de Sint ook bij seniorenorganisaties en in rusthuizen voor bejaarden elk jaar en welgekomen gast is. Zijn bezoek roept plezierige en minder plezierige herinneringen op uit de tijd toen de bejaarden nog kind waren of als jonge ouder de Sint bijstonden.

Een ander gebruik is dat van de huisbezoeken. Dat gebeurt in België bij 15 procent van de gezinnen die de Sint verwachten (5). Sinterklaas en Zwarte Piet komen op uitnodiging van de ouders de kinderen thuis opzoeken. De Sint luistert naar de wensen van de kinderen, maar ondervraagt ze ook over hun houding thuis en op school. Meestal hebben de ouders de Sint getipt over een aantal aandachtspunten. Zo wordt de Sint gebruikt (of misbruikt) om van de kinderen gedaan te krijgen waar de ouders tot dan toe gefaald hebben. Zijn de kinderen braaf geweest of hebben ze beterschap beloofd, krijgen ze alvast een kleine attentie van de Sint.

5. In het straatbeeld en de media

Van eind oktober tot begin december baden de winkelstraten en -centra in een heuse sinterklaasfeest. In de uitstalramen staan poppen en silhouetten van Sinterklaas en Zwarte Piet. Er worden ook sinterklaasafereeltjes geënceneerd, bv. schoentjes bij de schoorsteen of strooigoed tussen de koopwaar. Dat gebeurt vooral bij bakkers, speelgoedwinkels en boekhandels. Voor speelgoedzaken is de Sint goud waard. Hij is goed voor zo'n 60 procent van de omzet (6). De ouders kopen voor elk kind gemiddeld twee of drie geschenken (in één vijfde van de gevallen kosten die meer dan 100 euro per kind). Voor 81 procent van de kinderen beantwoordt dit aan wat ze aan Sinterklaas gevraagd hebben. De aankopen gebeuren voor 9 procent in oktober en voor 41 procent de eerste helft van november (7). In sommige grootwarenhuizen en winkels staat een sinterklaastroon, waar de kinderen hun idool persoonlijk kunnen begroeten.

Een nieuw fenomeen – nauwelijks een decennium oud – in een toenemend aantal steden en gemeenten is het Huis van Sinterklaas. In o.m. Sint-Truiden, Sint-Niklaas en Kortrijk kunnen jong en oud gedurende enkele weken voor 6 december het ‘winterverblijf’ van de Goedheiligman en zijn pieten bezoeken. Alle nieuwsgierigen komen een kijkje nemen in het bureau, het salon, het atelier, de slaapkamer, de badkamer en zelfs het toilet van de Sint en in de oefenruimte (waar men zich kan bekwamen in daklopen, schoorsteenkruipen en pakjesgooien), het pakjeskantoor en de slaapzaal van de pieten.

De sinterklaassfeer in de winkelstraten is de voorbije kwarteeuw meer en meer in de verdrukking gekomen. Eerste ‘kaper op de kust’ was de Kerstman, die – fysiek of via publicitaire afbeeldingen – steeds vroeger zijn opwachting maakt, soms al begin oktober. Kerstbomen, kerstverlichting en andere kerstversieringen domineren het straatbeeld. De jongste tien jaar kreeg de Sint er nog een tweede ‘belager’ bij: Halloween (31 oktober), het oud Keltisch feest op de vooravond van Allerheiligen dat kunstmatig en louter commercieel geïntroduceerd werd. Een ‘gunstig’ neveneffect is wel dat door Halloween de commerciële druk om de sinterklaastijd steeds vroeger te laten beginnen fel verminderd is.

Vlaamse en Nederlandse uitgevers brengen elk jaar een aantal nieuwe sinterklaasverhalen op de markt. Op muzikaal vlak doen de – vooral uit Nederland afkomstige – klassieke sinterklaasliederen het goed, al worden er de jongste jaren heel wat inspanningen geleverd om het repertoire aan te vullen met moderne nummers.

Ook in de dag- en weekbladpers en op de televisie kan men niet naast de Sint kijken. De aankomst van Sinterklaas in Vlaanderen en Nederland wordt rechtstreeks op tv uitgezonden. De Goedheiligman wordt ten tonele gevoerd in allerlei radio- en tv-programma’s (ook in feuilletons) en dit niet alleen in jeugdprogramma’s. Een mijlpaal is de tv-reeks ‘Dag Sinterklaas’ van Hugo Matthysen, met Jan Declair als Sint, Frans Van der Aa als Zwarte Piet en Bart Peeters als nieuwsgierige knaap in de hoofdrollen, die de VRT in 1992 en ’93 voor het eerst op het scherm bracht. De twintig afleveringen worden sedertdien ieder jaar heruitgezonden in Vlaanderen en Nederland. De reeks is ontzettend belangrijk voor de instandhouding en herwaardering van het sinterklaasgebeuren. Ze is zonder meer bepalend voor het beeld dat ‘gelovige’ kinderen thans van de Sint hebben. ‘Dag Sinterklaas’ getuigt van een zeer groot respect voor de figuur van de Goedheiligman en de gevoelswereld van kinderen. Op speelse wijze geven de afleveringen ook een antwoord op de vele vragen waarmee kinderen worstelen als ze beginnen te twijfelen over het waarheidsgehalte van de verschillende facetten van het sinterklaasgebeuren.

6. Zwarte Piet

De rol van Zwarte Piet in Vlaanderen en Nederland is de jongste decennia sterk veranderd. Tot de jaren ’60 werd hij – nog onder invloed van kolonialistische denkbeelden – opgevoerd als een grappige, maar ook domme en naïeve knecht. Daartegen rees er – terecht – protest, zodat Zwarte Piet evolueerde tot een volwaardige metgezel van de Sint. Terzelfdertijd onderging Zwarte Piet nog een tweede gedaanteverwisseling. Door het verlaten van autoritaire onderwijsopvattingen is Zwarte Piet niet langer de angstaanjagende en bestraffende tegenpool van de lieve en belonende Sint, maar ontpopte hij zich tot een eerder humoristisch personage, een aanbrenner en brugfiguur tussen kind en Sint. Kenmerkend in dit verband is de functie van de zak die Zwarte Piet torst: vroeger kregen kinderen te horen dat ze daar werden ingestopt en meegenomen als ze stout waren, terwijl ze nu aannemen dat de zak enkel dient om geschenken uit te delen.

Mede door toedoen van de ontwikkelingen in Nederland en de hedendaagse kinderliteratuur rond de Sint, wordt het in Vlaanderen momenteel algemeen aanvaard dat er een heleboel Zwarte Pieten zijn en dat zij zijn onderverdeeld in verschillende categorieën. Bovenaan de hiërarchie staat de Hoofd- of Opperpiet, met onder hem de Pakjespieten, de Snoeppieten, de Schoorsteenpieten, enz. Dat er ook vrouwelijke Zwarte Pieten zijn – ‘Zwarte Mieten’ genoemd – wekt geen verbazing meer.

Op sommige plaatsen wordt (of werd) Zwarte Piet ook ‘Nicodemus’ genoemd – een Griekse naam die hetzelfde betekent als Nicolaas, nl. de zege van het volk. In enkele gemeenten is (of was)

Nicodemus, naast Zwarte Piet, de tweede helper van de Sint. Vroeger was Nicodemus ook een andere naam voor Sinterklaas of de naam van zijn blanke (!) helper.

7. Kritiek en besluiten

De sinterklaasgebruiken in Vlaanderen en Nederland zijn grotendeels gelijklopend, maar er zijn ook enkele belangrijke verschillen. In Vlaanderen is het vooral bedoeld voor kinderen, terwijl het in Nederland een heus familiegebeuren is. Centraal in Nederland is de ‘pakjesavond’ op 5 december, waarop ook de volwassen gezinsleden ‘surprises’ uitwisselen, meestal vergezeld van een ironisch sinterklaasgedichtje. Dergelijke praktijken zijn in Vlaanderen volslagen onbekend. Qua lekkernijen zijn de borstplaat, pepernoten en chocoladen letters typisch Nederlands. Inzake kostumering van Sinterklaas zijn in Nederland de jongste jaren de ‘werkmijter’ en de ‘oefenpet’ algemeen aanvaard – begrippen die in Vlaanderen geen belletje doen rinkelen. Maar wat vooral opvalt is het verschil in intensiteit waarmee het feest in de twee landen beleefd wordt: samengevat kan gesteld worden dat er in Vlaanderen een ‘sinterklaasdrukke’ heerst en in Nederland een ‘sinterklaasgekte’.

Vanaf het eind van de 19de eeuw zijn Sinterklaas en Zwarte Piet meer en meer fysiek zichtbaar geworden. Het begon met de intochten en stoeten, daarna de tronen en feestjes en meest recent de ‘Huizen’ van de Sint. Het lijkt op een geleidelijk historisch proces waarbij het sinterklaasmysterie beetje bij beetje ontsluit wordt – of hoe de sensatie de fantasie verdringt... Toch blijft de kern van het mysterie onzichtbaar, met name het nachtelijk gebeuren: nog nooit heeft iemand gezien hoe de échte Sint en Piet over de daken rijden en hun geschenken via de schouw in de kinderschoentjes doen belanden...

De mediatisering van het sinterklaasgebeuren beïnvloedt steeds sterker het gebeuren zelf. Dat heeft zowel positieve als negatieve gevolgen. Positief is alleszins dat de traditie erdoor wordt instandgehouden en verdergezet. Negatief zijn soms het tijdstip en de inhoud van bepaalde programma’s (ridiculiserend, schofferend, kindonvriendelijk). Een ander aspect is dat de mediatisering zowel uniformiserend als diversifiërend werkt. In Vlaanderen – en ook in Nederland – bestond er vroeger een heel grote verscheidenheid inzake lokale en regionale sinterklaasgebruiken, een fenomeen dat nu nog steeds bestaat in de Duitstalige landen en regio’s (verschillen inzake gebruiken, begeleiders en benamingen). Na de Tweede Wereldoorlog werden die varianten nagenoeg helemaal weggevlakt en haalde een nationale, gestandaardiseerde ‘format’ de bovenhand, maar tegelijk stimuleerde de mediatisering de creativiteit rond de Sint, wat aanleiding gaf tot het ontstaan van nieuwe verhalen. Prof. dr. Rita Ghesquiere bracht in haar standaardwerk ‘Van Nicolaas van Myra tot Sinterklaas. De kracht van een verhaal’ (1989) de Nederlandstalige kinderliteratuur rond de Sint reeds in kaart. De voorbije twintig jaar werden daar nog vele stapels kinderboeken aan toegevoegd plus een reeks audiovisuele producties. De sinterklaasgebruiken en -verhalen zijn dus lang niet verstarde, versteende of gestold, maar een ‘levend erfgoed’, dat steeds in beweging is en waaraan elke generatie een nieuwe bijdrage levert.

Na ’68 werd vanuit een bepaalde anti-religieuze hoek gedurende enkele jaren kritiek geleverd op het specifiek katholieke of algemeen christelijke karakter van het sinterklaasfeest of althans de oorsprong daarvan. Het debat daarover verstomde snel, maar duikt sedert enige tijd weer op. Hoe gaat een multiculturele en multireligieuze samenleving om met kindergebruiken rond een ‘bisschop’? Vorig jaar begon n.a.v. een incident in Antwerpen de discussie over de vraag of er op de mijter al dan niet een kruis hoort te staan. De historische waarheid is dat bisschop Nicolaas – als hij ooit bestaan heeft – nooit een mijter gehad heeft om de eenvoudige reden dat de bisschoppen toen nog geen mijter droegen. Daarnaast blijkt uit de geschiedenis van de mijter dat er veel meer zonder dan met een kruis waren. Concluderend kan gesteld worden, dat het even absurd is te zeggen dat geen kruis mag op staan als dat er één móet op staan. In de katholieke geloofsopvoeding op school speelt Sinterklaas nog steeds een rol. In het begin de adventstijd is hij als redder en geveer een ideale figuur om de komst van de Heiland (Jezus Christus) op Kerstdag aan te kondigen.

Voor bepaalde aspecten van het sinterklaasgebeuren – en ook van de Sint-Maartens- en kerstgebruiken – die op kritiek stuiten van ouders, onderwijzers en andere opvoeders is enige ‘regulering’ wenselijk.

Een eerste probleem is het tijdsaspect. Onder commerciële druk werd in vele steden en gemeenten de intocht van de Sint almaar vervroegd, soms tot half oktober. Ook dook hij steeds vroeger op in de publiciteit. De sinterklaasperiode werd daardoor zo lang gerekt dat de spanning voor de kinderen ondraaglijk wordt. Daarnaast stelt zich het probleem van het door elkaar lopen van de verschillende feestperiodes. In gemeenten waar Sint-Maarten wordt gevierd, duikt Sinterklaas soms al voor 11 november op. Op zijn beurt moet Sinterklaas met lede ogen aanzien hoe de Kerstman reeds voor 6 december op pad gaat. In 1998 begonnen twee kleuteronderwijzeressen uit Houthalen (Limburg) hiertegen een actie. Zij pleitten voor een sperperiode voor kinderfeesten. Een petitie-actie leverde 53.000 handtekeningen op.

Een tweede knelpunt is het kindonvriendelijk karakter van bepaalde gebeurtenissen. Kinderen schuiven lang in de rij aan om de Sint te ontmoeten, die dan nauwelijks aandacht voor hen heeft. Zij worden ook soms nog bang gemaakt voor Sint en Piet. Door een slordige kledij en onbehoorlijk gedrag ondermijnen sommige hulpsinterklazen hun eigen (geloof)waardigheid.

Het derde punt van kritiek is de onbegrensde commercialisering, die kinderen aanzet tot gulzigheid, egoïsme en consumptiedwang. Sinterklaas wordt gebruikt en misbruikt als publicitair glijmiddel. Uiteraard moeten handelaars de kans krijgen om hun sinterklaasartikelen aan de man te brengen, maar door hem mateloos op te voeren in allerlei advertenties en ensceneringen worden kinderen en zelfs volwassenen aangezet tot (over)consumptie. Niet het kind met zijn dromen en verlangens staat centraal, maar de verkoop van producten en diensten. De Sint treedt de kinderen niet liefdevol tegemoet, maar als een vermomde handelsreiziger of marktkramer. Dit staat haaks op de historische oorsprong van de Sint-Nicolaaslegenden en sinterklaasgebruiken, waarin het geven en delen centraal staan. Eigenlijk zouden kinderen ertoe aangezet moeten worden het voorbeeld van de Goede Sint na te volgen door hetgeen zij gekregen hebben op hun beurt te delen met andere kinderen in hun omgeving en in het bijzonder met zij die het minder breed hebben.

Het Sint-Nicolaasgenootschap Vlaanderen dat in 1989 in Sint-Niklaas werd gesticht met de bedoeling de sinterklaasgebruiken in stand te houden, te herwaarderen en te bestuderen, bleef niet blind voor deze drieledige kritiek. Samen met het Sint-Maartenscomité uit Beveren-Waas werd in 1993 in het stadhuis van Brussel het Pact der Gevers voorgesteld. Sint-Maarten, Sinterklaas en Kerstman onderschreven toen een gemeenschappelijke verklaring, waarin zij een oproep doen voor: 1. het duidelijk scheiden van de respectieve feestperiodes; 2. het kindvriendelijk karakter van de evenementen; 3. het eerbiedigen van de morele waarden die in de tradities vervat zitten. In het verlengde van dit Pact zette het Sint-Nicolaasgenootschap nog een aantal sensibiliseringsacties op het getouw. Zo bv. liet het Sinterklaas in 1994 aan de stadsgrens van Sint-Niklaas een nieuw verkeersteken plaatsen om de Kerstman duidelijk te maken dat hij pas na 6 december welkom is.

Het Pact der Gevers werd in de periode 1995-2006 onderschreven door 26 Vlaamse steden en gemeenten. In 2000 stelde de Raad voor het Verbruik, een officieel adviesorgaan van de federale minister van economische zaken, een gedragscode op die een reclamevrije sperperiode afbakt voor Sinterklaas, Kerstmis en Pasen. Allicht goed bedoeld maar volgens het Sint-Nicolaasgenootschap ruimschoots onvoldoende, want over Sint-Maarten wordt met geen woord gerept en Sinterklaas en de Kerstman krijgen de toelating fysiek te verschijnen vanaf respectievelijk 1 november en 1 december – m.a.w. Sinterklaas ‘mag’ Sint-Maarten elf dagen lang voor de voeten lopen en de Kerstman krijgt uitgerekend in de sinterklaasweek groen licht!

Om de kwaliteitsverbetering bij de ‘stafmedewerkers’ van Sinterklaas te bevorderen stelde het Sint-Nicolaasgenootschap een basiscursus voor hulpsinterklazen en Zwarte Pieten samen. De cursus ‘De Goede Sint’, die voor de eerste maal werd georganiseerd in Sint-Niklaas in 1991, bestaat uit drie delen: 1. De historische identiteit van Sint-Nicolaas en Zwarte Piet: ontwikkeling van de legenden en volksgebruiken van de vierde eeuw tot heden; 2. Sinterklaas en de kinderwereld: psychologische en pedagogische betekenis van het sinterklaasgebeuren voor kinderen tot 9 jaar; 3. Sint en Piet in de praktijk: tips i.v.m. kledij, schmink en gedrag. De cursus werd sedertdien een 25-tal keren georganiseerd in Vlaanderen en Nederland. Het Sint-Nicolaasgenootschap wil met dit initiatief bijdragen tot de kwaliteitsverbetering van het sinterklaasgebeuren.

Ondanks de secularisering, commercialisering en mediatisering van de sinterklaasgebruiken blijven zij een vast onderdeel van de jaarkring en de kinderfeesten. Het zal afhangen van de betekenis en inhoud die eraan gegeven worden of en hoe de sinterklaastraditie in Vlaanderen blijft voortbestaan. In de loop van de geschiedenis vervulde Sint-Nicolaas een belangrijke maatschappelijke rol: hij was de beschermheilige van de kinderen en de trouwlustige meisjes, de patroon van zovele beroepen en zijn voorspraak werd gevraagd bij de bestrijding van ettelijke ziekten en kwalen. In de 20ste eeuw heeft hij door de secularisering en de wetenschappelijke evoluties bijna al zijn taken verloren – alleen de kinderen zijn in hem blijven geloven. Daarom kan bij wijze van besluit gesteld worden: eeuwenlang heeft Sinterklaas de kinderen gered, maar bij de overgang van de 20ste naar de 21ste eeuw hebben de kinderen Sinterklaas gered.

- (1) ‘Sint-Nicolaas’ is de legendarische (heiligen)figuur, met ‘Sinterklaas’ – ook ‘ (Goede) Sint’, ‘Goedheiligman’ en ‘Grote Kindervriend’ – wordt de geschenkenbrenger voor kinderen bedoeld en ‘Sint-Niklaas’ is de gelijknamige stad in Oost-Vlaanderen.
- (2) Onderzoek van het Sint-Nicolaasgenootschap Vlaanderen over de toestand in 1992, uitgevoerd in 1993 en gepubliceerd in de ‘Tijdingen van het Sint-Nicolaas Genootschap’, jg. 4, nr. 3 (herfst 1993), blz. 5-8.
- (3) Onderzoek Dimarso-Gallup Belgium, gepubliceerd in ‘Het Nieuwsblad’, 6 december 1990.
- (4) Ibidem.
- (5) Ibidem.
- (6) Volgens Jean Gillot van de Belgische speelgoedfederatie in ‘Het Nieuwsblad’, 6 november 1998.
- (7) Online-enquête van vrijetijdsketen Fun, gepubliceerd in ‘Metro’, 19 november 2009.